

Bærekraftige lokalsamfunn gjennom medvirkning og kollektiv mobilisering? Erfaringer fra utfasing av områdesatsing i Ytre Arna og indre Laksevåg

Mary Alice Økland

Programleder for områdesatsing i Bergen kommune, Byrådsavdeling for arbeid, sosial og bolig

Linda Cathrine Nordgreen

Koordinator områdesatsing indre Laksevåg, Byrådsavdeling for arbeid, sosial og bolig, Bergen kommune

Torben Blindheim

Koordinator områdesatsing Ytre Arna, Byrådsavdeling for arbeid, sosial og bolig, Bergen kommune

Abstract: This chapter describes how the municipality of Bergen has worked with area development in two (of five) relatively deprived areas, indre Laksevåg and Ytre Arna. Since 2012, these geographical areas have been included in a national program aimed at improving deprived areas, with a focus on both their inhabitants and physical infrastructure. The included areas were prioritized based on several years of mapping and research, confirming the importance of comprehensive and coherent area development. A methodology highlighting participation has been applied in the two areas, and selected specific methods are presented theoretically in this chapter. Dialogue and collaboration with residents and other actors in these areas are identified as essential approaches.

Subsequently, results achieved in collaboration with the local population are presented. Sustainability has been a key concept, first and foremost to strengthen the

local communities we have worked in. This chapter describes how the program with area development in indre Laksevåg and Ytre Arna is phased out, and the process connected to this. Added to this, the chapter describes how the two areas is organized and how this is linked to collective mobilization, sustainability and capacity building.

Keywords: participation, collective mobilization, collective consciousness, area development, coordinator role, sustainability

Community work is the process of assisting people to improve their communities by undertaking collective action.

(Twelvetrees, 2002, s. 1)

Innledning

I dette kapittelet vil vi gjennom erfaringer fra områdesatsingen i Bergen kommune vise eksempler på kollektiv mobilisering og kollektive arbeidsformer i Ytre Arna (fra 2012) og indre Laksevåg (fra 2012). Dette er to av til sammen fem områder hvor Bergen kommune har områdesatsing. Ytre Arna og indre Laksevåg trekkes frem fordi kommunen er i ferd med å avslutte innsatsen her. Vi viser til hvordan Bergen kommune har innrettet sin områdesatsing som et virkemiddel for å bedre levekårutsatte områder. Videre vil vi vise hvordan det er lagt økt vekt på kollektiv mobilisering i forbindelse med utfasing av satsingen i indre Laksevåg og Ytre Arna.

Forfatterne har vært direkte involvert i arbeidet med utfasingen av områdesatsingen. Linda Cathrine Nordgreen og Torben Blindheim har samarbeidet i gjennomføringen av utfasingen av områdesatsing i indre Laksevåg og Ytre Arna. Mary A. Økland, som programleder i områdesatsingen, har hatt et veilednings- og oppfølgingsansvar for arbeidet. Fremstillingen av utfasingsarbeidet beskrevet i kapittelet er preget av våre roller i dette arbeidet.

Målet med kapittelet er å bidra til egen refleksjon og læring om tema, og gjennom det bidra til kunnskapsutvikling til feltet områdesatsing. Dette kan også handle om prosjekter i et nærmiljø og boligsosialt arbeid.

Det finnes lite litteratur og empiri om denne prosessen, hverken i Norge eller i Norden. Vi har blant annet benyttet Twelvetrees' (2002) teorier, som viser til strategiske valg i en avslutningsfase. For oss har det vært viktig å arbeide med dette bidraget parallelt under arbeidet med utfasing av områdesatsing i Ytre Arna og indre Laksevåg. Gjennom å dele våre erfaringer ønsker vi å bidra til en kunnskapsbasert praksis til inspirasjon for andre som står i samme situasjon og skal avslutte en ekstraordinær innsats i lokale områder.

Hva er områdesatsing?

Områdesatsing er en av flere strategier bystyret i Bergen har valgt for å bidra til å utjevne sosial ulikhet i kommunen (Bergen kommune, 2021b, s. 1), og er organisert som et offentlig finansiert utviklingsprogram hvor målet er å gjennomføre en helhetlig innsats i et nærmere definert område (Bergen kommune, 2012, s. 4). «Programarbeidet er et samarbeid mellom stat, kommune og lokalbefolkning, som skal se flere virkemidler i sammenheng og utvikle nye arbeidsformer, arbeidsmetoder og tiltak» (Bergen kommune, 2021a, s. 2).

Områdesatsingen i levekårssonene Ytre Arna og indre Laksevåg er finansiert av kommunale midler, i tillegg til statlige tilskudd fra Husbanken (Bergen kommune er inndelt i 51 levekårssoner). I områdesatsingen er det årlige rapporteringer til Husbanken basert på målsettinger for arbeidet og knyttet til Husbankens målstruktur (Bergen kommune, 2021b, s. 5). Lavekårsssonene kan forstås som et nærmiljø, og de elementene som inngår er geografisk avgrensning, områdets sosiale karakter og kvalitet, sosial interaksjon, og felles problemer, interesser og behov (Garsjø, 1992, s. 62). Satsingen er en ekstraordinær innsats fra det offentlige i geografiske deler av byen (levékårssoner) der det er identifisert dyptgripende levekårsutfordringer. Per dags dato er det fem pågående områdesatsinger i Bergen: Solheim nord, indre Laksevåg, Ytre Arna, Loddefjord og Olsvik. Etter flere år med områdesatsing har bystyret vedtatt at områdesatsingen skal avsluttes i to av områdene innen utgangen av 2022: indre Laksevåg og Ytre Arna.

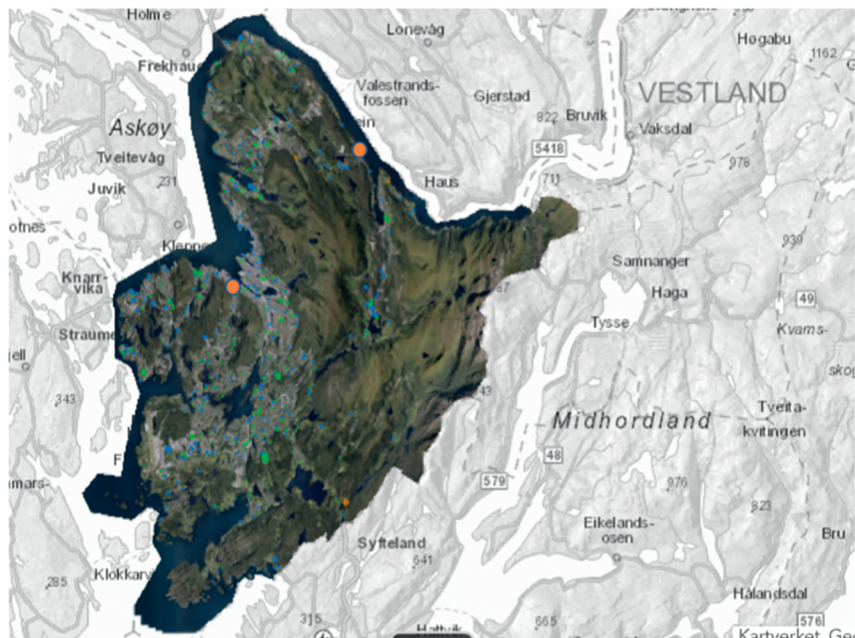
«Områdeutvikling innebærer at kommunen søker en helhetlig tilnærming til et geografisk avgrenset område som innebærer fokus både på materielle og fysiske strukturer, økologiske faktorer og kulturelle og sosiale betingelser» (Økland, 2021, s. 152). En helhetlig tilnærming innebærer at det er hele kommuneorganisasjonen med tilhørende tjenester som utfordres, fordi kommunen gjennom områdesatsing har et helhetlig blikk på det området som det arbeides med. Områdesatsingen er derfor i seg selv tverrfaglig og sektorovergripende, og koordinering mellom tjenestene er en viktig oppgave. Dette gjenspeiles i måten arbeidet er organisert på, der kommunaldirektørene i hver byrådsavdeling utgjør den interne styringsgruppen for innsatsen. Områdesatsingen kan oppfattes som et *wicked problem*, det vil si et komplekst problem som gjerne finner sin løsning på tvers av tjenesteområder (Ulfrstad, 2011, s. 154–155, se også kapittel 3).

Viktige innsatsområder i områdesatsingen er (Bergen kommune, 2021a, s. 5):

- Fysisk og teknisk opprustning og utvikling
- Styrking av sosiale og kulturelle tiltak
- Etablere arenaer for dialog og samarbeid med beboere og aktører i området
- Språkferdigheter og skole/utdanning

I områdesatsingen i Bergen er medvirkning et bærende prinsipp og en sentral arbeidsmetodikk. Samarbeid med lokalbefolkningen er grunnleggende for å skape vedvarende og bærekraftig utvikling i områdene.

Områdene Ytre Arna og indre Laksevåg er ulike. Ytre Arna er en levekårssone med vel 2 700 innbyggere, ligger i randsonen av Bergen kommune og har rurale trekk. Området har i underkant av 80 prosent eneboliger og småhusbebyggelse (Bergen kommune, 2019, s. 16). Indre Laksevåg har tydelige urbane trekk da området ligger sentrumsnært og er i kommuneplanens samfunnsdel innlemmet som en del av Bergen sentrum. Levekårssonen har ca. 8 700 innbyggere, og her er boligsammensetningen preget av en større andel blokkleiligheter, om lag 55 prosent (Bergen kommune, 2019, s. 16).

Figur 11.1 Kart over Bergen kommune. De to oransje markeringene viser levekårssonen Ytre Arna lengst nord og levekårssonen indre Laksevåg lengst vest. Kartfoto er hentet fra Bergen kommunes offentlige karttjeneste Bergenskart.no.

Gjennom prosessen med å avslutte områdesatsingen i disse to områdene skal kommunen bidra til at de lokale aktørenes roller og posisjoner blir ytterligere styrket. Prosessen skal bidra til ytterligere bevisstgjøring om betydningen av egen innsats i lokalmiljøet og i samarbeidet med kommunen, også etter at områdesatsingen er avsluttet.

Prinsipper, teori og metoder for samhandling og medvirkning

I det videre vil vi beskrive medvirkningsarbeidet og den arbeidsprosessen som ble gjennomført lokalt i Ytre Arna og i indre Laksevåg, som også er viktig i avslutningsfasen. I samfunnsarbeid er kartlegging / *mapping out* en viktig del av hele arbeidsprosessen. Metoder for dette er innbyggerundersøkelser, tilrettelegging av folkemøter, arbeidsgrupper, temamøter, befaringer og økt tilstedeværelse for områdekoordinator i sitt spesifikke

område. I tillegg vektlegges tett samarbeid og dialog med lokalbefolkningen. Medvirkning er viktig for å få frem befolkningens og organisasjonslivets ressurser (kollektiv mobilisering) (se også kapittel 6). Videre utvikling og prioriteringer i områdesatsingen er/blir basert på lokalbefolkningens ønsker og behov (Bergen kommune, 2021b, s. 9).

Twelvetrees (2002, s. 50) definerer tre måter å avslutte et nærmiljøarbeid. Disse er

1. å trekke seg tilbake fra en intensiv rolle til en mer «betjenende» rolle
2. å trekke seg tilbake fra en «betjenende» rolle
3. å forlate nærmiljøet helt

Videre hevder Twelvetrees at innsatsen i særlig utsatte områder ikke bør trekkes helt ut (2002, s. 49). Dette er noe bystyret i Bergen har vært opptatt av, og har derfor vedtatt at Bergen kommune skal styrke sin innsats i disse områdene når områdesatsingen er faset ut.

I sak til bystyret i Bergen om avslutning av områdesatsing i indre Laksevåg og Ytre Arna står det: «Når områdesatsinger skal avsluttes er det ønskelig at vellykkede tiltak og aktiviteter opprettholdes, fysisk infrastruktur vedlikeholdes, og grepene som har ført til positiv utvikling gjennom områdesatsing videreføres i kommunens ordinære drift» (Bergen kommune, 2021b, s. 9). Det er med andre ord ønskelig at det ikke skal oppstå et vakuum etter at områdesatsingen avsluttes. Eksempler er tjenester innenfor kulturfeltet, støttefunksjoner til elever i skolen (leksehjelp, foreldreveiledning, måltider), godt vedlikehold av fysiske arealer, nye parker og lekeområder, koordineringsoppgaver, og ha et helhetlig blikk på utviklingen i områdene.

Proessen med å avslutte programarbeidet handler om å bidra til å mobilisere og ivareta lokale ressurser for fremtiden. Sosiologen Emile Durkheim var opptatt av det han karakteriserer som den kollektive bevissthet i relasjonen mellom individ og samfunn (Asplund, 1972). Durkheim anvendte dette uttrykket for å beskrive det som var sosialt og felles for alle i samfunnet. Totaliteten av hensikter, holdninger og følelser som er felles for gjennomsnittsborgeren i et samfunn, er det som gjør at folk bindes sammen og opplever felles interesser. Dette systemet kaller

Durkheim *conscience collective* (Asplund, 1972, s. 62). Kommunen kan bidra til å styrke eller svekke dette fellesskapet. I arbeidet i indre Laksevåg og Ytre Arna har kommunen (områdesatsingen) hatt som ambisjon å styrke den kollektive bevisstheten, det vil si de sosiale kreftene som binder sammen folk – fellesskapet (se også kapittel 4).

Ife og Teseriero (2006, s. 185) beskriver en slik prosess som *community building*, og som noe mer enn å tilrettelegge for at mennesker møtes. Det innebærer å bygge sosial kapital, styrke de sosiale interaksjonene i lokalsamfunnet, samle menneskene og hjelpe dem med å kommunisere med hverandre slik at det kan føre til ekte dialog, forståelse og sosial handling. Det handler også om å motivere folk til å arbeide og å gjøre ting sammen i et fellesskap, der alle kan bidra og føle seg verdsatt. Gruppeprosesser, inkludering, tillit og det å utvikle en sunn følelse av hensikt, er særlig viktig i *community building* (Ife & Teseriero, 2006). I denne sammenheng er det å tilrettelegge for dialog viktig for utvikling av fellesskap og bærekraft i lokalmiljøet. Mobilisering handler om å gi et eierskap til ideer, mål og utfordringer, der dialogen har som mål å sikre et deltakende lokaldemokrati som inviterer enkeltmennesker inn som aktive samfunnsutviklere. Dette bygger på erfaringer fra arbeid med innovasjon og mobilisering, og er utviklet av Dag Jørund Lønning basert på Freires teorier om dialog og kritisk bevissthet (Lønning, 2014).

Et arbeid for å styrke nærmiljøkvaliteter i utsatte lokalområder kan vanskelig lykkes uten at de som bor i området involveres i arbeidet (Lund, 2014, s. 57). Det kan handle om å ha eierskap, se resultater av eget engasjement og få på plass kvaliteter i nærområdet som er ønsket og det er behov for. Samfunnsarbeid bygger på at alle har kunnskap og kompetanse, vilje og evne til å påvirke sine omgivelser, og dermed kan bedre sine livsbetingelser (Sudmann & Henriksbø, 2011). Sudmann og Henriksbø er opptatt av at samfunnsarbeid også dreier seg om sosiale fellesskap som bygger på at hvert enkelt individ er i stand til å vurdere egen situasjon. Der vil også individet være i stand til å orientere seg mot andre mennesker og sine omgivelser, og ut fra det kunne handle formålstjenlig (Sudmann & Henriksbø, 2011). På denne måten er samfunnsarbeid en «mutual process. It begins in everyday lives, understanding histories, cultures and values, and listening to hopes and concerns» (Ledwith, 2006, s. 50).

Økland (2021, s. 65) vektlegger *mulighetene* som ligger i sosialisering-prosesser og kompetansebygging ved deltakelse i organisasjonsliv og nettverk, som for eksempel i et bomiljø. Dette kan handle om kunnskapen om hvordan bygge allianser mellom beboergrupper og lokale organisasjoner, deltakelse i politiske prosesser, og sammen med «det offentlige» oppnå ønskede endringer. I kommuneplanens samfunnsdel står det at «Bergen skal bruke åpne offentlige prosesser som inspirerer til deltakelse og debatt» (Bergen kommune, 2015, s. 25). Lokalt samarbeid er et verktøy for kommunen, og ofte er det kommunen som innleder samarbeidet, men innbyggerne kan også ta initiativ til dette. Det handler også om å redusere avstanden mellom lokalbefolkning og kommunen ytterligere, gjennom blant annet å kjenne kommunen og kommunens spilleregler bedre.

Ifølge Garsjø finnes det ingen entydig metode eller et sett av teknikker for å nå oppsatte mål. Metodene avhenger av flere forhold som vil være ulike i de forskjellige satsingsområdene. Elementer som påvirker dette er hva de kommunale rammene tillater, hva slags politisk støtte og hvilke økonomiske ressurser som finnes, hvordan boligområdet ser ut og hvilke lokaler som finnes (Garsjø, 1992, s. 74). Dette er et sentralt perspektiv fordi de to omtalte områdene er ulike.

Arbeidet med områdesatsing er også knyttet til flere av FNs bærekraftsmål: nr. 1 om å utrydde fattigdom, nr. 10 om mindre ulikhet, nr. 11 om bærekraftige byer og lokalsamfunn, nr. 16 om fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner, som henspiller til demokrati og tillit i samfunnet, og nr. 17 som handler om samarbeid for å nå målene (FN, 2021; Meld. St. 40 (2020–2021); se også kapittel 3, figur 3.1.). Det demokratiske elementet, «borger som deltaker», vektlegges av flere som skriver om den nordiske velferdsstaten (Sivesind, 2016).

Segaard og Wollebeck (2011) peker på at de nordiske velferdsstatene, ved å vektlegge sosial utjevning og lik tilgang på velferdsgoder, har lagt et godt grunnlag for å styrke sosial kapital. Sosial kapital handler om å etablere nettverk som hjelper det enkelte individ i sitt hverdagsliv (*bonding*), og nettverk som er viktig for et individ for deltakelse i samfunnsliv ut over hverdagslivet (*bridging*) (se også kapittel 1, 4 og 9). Putnam definerer sosial kapital som «features of social organization, such as trust, norms, and networks that can improve the efficiency of society by facilitating coordinated actions» (Putnam, 1993).

Mål og resultater for områdesatsingen i indre Laksevåg og Ytre Arna, og utfasingen av satsingen i disse områdene

I startfasen av arbeidet med områdesatsing i indre Laksevåg i 2012 ble det utarbeidet mål for arbeidets retning i samarbeid med lokalbefolkningen, og en visjon om «Levende lokalsamfunn med mangfold og trivsel». Det ble videre definert at områdesatsingen skal bidra til

- at flere opplever at området har gode og tilgjengelige møteplasser
- at flere opplever at området er et trygt sted å vokse opp
- å styrke fritids-, kultur- og aktivitetstilbud
(Bergen kommune, 2021a, s. 22)

På vegne av Bergen kommune gjennomførte Respons Analyse spørreundersøkelser i 2014 og i 2020 om nærmiljø, trivsel og tilhørighet blant innbyggere i indre Laksevåg og Ytre Arna. Undersøkelsene ble brukt som en del av kunnskapsgrunnlaget og som et evalueringsverktøy for områdesatsingen.

Resultatene fra innbyggerundersøkelsen i 2020 viste at innbyggerne i indre Laksevåg var generelt mer fornøyd med nærmiljøet enn da samme undersøkelse ble gjennomført i 2014. Flere var enige i at indre Laksevåg er et attraktivt sted å bo, og flere unge oppga at de ikke har planer om å flytte fra området. Svarene viste en økt andel som opplever forbedringer på opplevelsen av trygghet og trygge oppvekstvilkår, og antall som var enige i at området har gode møteplasser økte sammenliknet med 2014 (Respons Analyse, 2020).

Som i indre Laksevåg ble det også i oppstarten av områdesatsing Ytre Arna i 2012 utarbeidet lokale mål for innsatsen i samarbeid med nærmiljøet. Dette arbeidet var ledet av Erlend Vågane som var koordinator i Ytre Arna fra 2012–2019. Målene var at områdesatsing i Ytre Arna skal

- bidra til at flere oppfatter Ytre Arna som et attraktivt, trygt og fargerikt sted
- legge til rette for at flere opplever kontakt med andre i nærmiljøet på gode møtesteder
- bidra til større deltakelse i fritidstilbud og fysisk aktivitet

- stimulere til opprusting av sentrumsområdet gjennom vekst innen boligutvikling, lokalt kulturliv, handel og næring
- bidra til bedre språkkompetanse blant barn og unge i Ytre Arna (Bergen kommune, 2021a, s. 20)

Innbyggerundersøkelsen fra 2020 viste at innbyggerne i Ytre Arna opplevde boområdet som mer attraktivt enn da samme undersøkelse ble gjennomført i 2014. Flere oppga i 2020 at de ikke ville flytte fra Ytre Arna. Andre eksempler var at flere opplevde økt trygghet, flere møteplasser og flere deltok i fritids- og kulturlivet. (Respons Analyse, 2020).

Det er mange eksempler på at områdesatsingsarbeidet har gitt resultater i indre Laksevåg og Ytre Arna. I det følgende vil vi vise til noen gjennomførte tiltak slik de er omtalt i bystyresak om avslutning av områdesatsing i disse levekårssonene (Bergen kommune, 2021b, s. 5–8).

En viktig prioritering innenfor områdesatsingen i begge områdene har vært, og er, barn og unges oppvekstmiljø. Områdesatsingen har på generelt grunnlag engasjert seg i skole- og utdanningsspørsmål, og det er gitt støtte til blant annet språkopplæring/lesefrø-prosjekter, leksehjelp, pedagogisk utviklingsarbeid og kvaliteter knyttet til nye skolebygg i områdene. En annen viktig prioritering i områdesatsingen har vært, og er, bidrag til fysisk opprustning av byrom og parker, turveier, snarveier, skoleveier, lekeplasser med mer. Slike arenaer har betydning med tanke på å muliggjøre etablering av fellesskap og møteplasser; det som ifølge Durkheim etablerer limet i fellesskapet (Asplund, 1972). Arbeidet med å bedre kvaliteten på uteområder, lekeplasser, grøntområder og andre byrom som kan øke følelsen av tilhørighet og trygghet, kan knyttes til FNs bærekraftsmål 11 om bærekraftige byer og lokalsamfunn, og hvordan Bergen kommune har operasjonalisert dette målet (Bergen kommune, 2020).

Et annet mål i områdesatsingen har vært, og er, å styrke sosiale og kulturelle tiltak. Det er derfor gitt tilskudd til lag og organisasjoner i områdene. Dette har skjedd i nært samarbeid med kulturavdelingen i kommunen. Eksempler på dette er arrangementer, ferieaktiviteter og andre lavterskeltilbud. Områdesatsingen har også bidratt og

bidrar med råd og veiledning til lag, organisasjoner og enkeltaktører i områdene.

I indre Laksevåg har kommunen gjennomført flere fysiske oppgraderinger, blant annet oppgraderinger av Håsteinarparken og Laksevågparken som ligger sentralt i gamle Laksevåg sentrum. En rekke møte- og lekeplasser har blitt oppgradert med nye funksjoner. Kommunale midler er brukt på bygging av to nye skoler, Damsgård og Holen, samt til etablering av Fysak på Melkeplassen med egen trampolinepark, klatrevegg og innendørs skateområde. Det har i tillegg vært satset på trafikksikkerhet og gjennomført arbeid knyttet til belysning, fartsdumper og oppgraderinger av trappeløp/tverrforbindelser, samt årlig dugnadsarbeid. Områdesatsingen har også bidratt til at overnattingshytten «Egget», et gratis overnattingstilbud til barnefamilier, er kommet på plass i området.

Etablering og styrking av innendørs møteplasser har vært satset på i tett samarbeid med lokalmiljøet. Eksempler på dette er etableringen av møte- og forsamlingslokalene «Gnisten», ekstra arealer til nærmiljøaktiviteter på Damsgård skole og etablering Laksevåg bibliotek som er nærmere beskrevet i denne bokens kapittel 12.

I Ytre Arna har kommunen gjennomført flere fysiske oppgraderinger for å bedre trygghet og trivsel, blant annet knyttet til trafikksikkerhet, nye og tryggere skoleveier og ny belysning i sentrumsområdet. Det er også jobbet med etablering og skilting av turstier. Det har blitt tilrettelagt for flere og bedre møteplasser etter innspill og samarbeid med nærmiljøet. Eksempler på dette er opprustningen av Sætreparken, samt at en rekke lekeplasser har blitt rustet opp med flere og nye funksjoner. Videre er det gjennomført større opprydninger i sentrumsområdet, blant annet fjerning av trær og søppel i elvejuvet langs Blindheimselva. Det har også vært gjennomført årlige ryddedugnader i Ytre Arna.

Etablering og styrking av innendørs møteplasser har vært et annet satsingsområde i Ytre Arna, og områdesatsingen har bidratt til modernisering av biblioteket og fritidsklubben som holder til i Kulturhuset Sentrum. Kulturbygget eies av flere frivillige lag og organisasjoner, og har fått tilskudd over flere år til blant annet nødvendige oppgraderinger både utvendig og innvendig. Det er også gitt støtte til aktivitetskoordinator ved Kulturhuset Sentrum for å styrke kulturhuset som møteplass, og for

å øke utleie og de kulturelle aktivitetene på bygget (Bergen kommune, 2021b, s. 8).

Med bakgrunn i at områdesatsing er et statlig program med begrensning i tid, og at «satsingene i områdene indre Laksevåg og Ytre Arna har gitt gode resultater og god måloppnåelse for de lokale mål/rammer som ble lagt» (Bergen kommune, 2021a, s. 2), vedtok bystyret i januar 2021 at områdesatsingen indre Laksevåg og Ytre Arna skal utfases innen utgangen av 2022. I *Plan for områdesatsing* fra januar 2021 står det:

Det skal igangsettes arbeid med å utrede hvordan en utfasing og endelig avslutning i 2022 kan skje. Utredningen skal være to-delt. En oversikt over gjennomførte tiltak (oppsummering av innsatsen) og en oversikt over gjenstående oppgaver og utfordringer, og hvordan disse skal ivaretas i et fremtidsperspektiv. (Bergen kommune, 2021a, s. 25)

Samtidig viste bystyret til at det fortsatt gjenstår utfordringer knyttet til lokalbefolkningens levekår i områdene, og at det blir «viktig at andre tjenester må forsterkes i disse områdene» (Bergen kommune, 2021b, s. 1).

Arbeidsmetoder for samhandling og medvirkning benyttet i områdesatsingen (verktøykassen)

I mange prosesser vil ulike metoder for medvirkning være viktige verktøy for å invitere inn lokale innbyggere og organisasjoner til å ta opp og si noe om saker og tema som angår dem og deres nærmiljø (Sudmann & Henriksbø, 2011; Lund, 2014). I disse prosessene har områdesatsingen tatt i bruk ulike verktøy for medvirkning. Metodene er brukt noe ulikt i Ytre Arna og indre Laksevåg tilpasset lokale forhold. Videre i dette kapitlet følger eksempler på arbeidsmetoder og lokale samarbeidsformer med nærmiljøet som er benyttet i områdesatsingen, og hvordan disse er nyttet i utfasingen av arbeidet.

Et hovedgrep kommunen har gjort er å opprette en *koordinatorrolle* i hvert satsingsområde. Koordinatorrollen er, i tillegg til å koordinere, kjennetegnet av å være systemkjenner, veileder, pådriver, tilrettelegger,

katalysator, prosessleder og «hoggestabbe» (Hutchinson, 2009a). Bergen kommune har i områdesatsingen opprettet stillinger som koordinatorene, en i hvert satsingsområde, som skal være tilgjengelige og ivareta samarbeidet med lokale innbyggere og nærmiljøet, blant annet som brobyggere til beslutningssystemet i kommunen. I Bergen jobber koordinatoren på systemnivå for å få ut synergier av samarbeid, både internt i kommunen og ute i lokalmiljøet. Koordinatoren er også viktig for å motvirke dobbeltarbeid internt i kommunen.

I avslutningsfasen har vi blitt kjent med at denne rollen er blitt særlig verdsatt av lokalbefolkningen som har erfart hvordan interesser lokalt er blitt koordinert, og hvordan koordinatorene informerte om ulike kommunale planer og tiltak til lokalbefolkningen. Koordinatorrollen har vært sentral i arbeidet med utfasing, og ikke minst med sin lokale kunnskap. Dette har vært viktig for å trekke inn relevante aktører i medvirkningsprosessen ved utfasing av arbeidet. Det blir derfor en utfordring for kommunen i det videre å finne en måte å koordinere lokale krefter og etatene i kommunen (Bergen kommune, 2021b).

Kartlegging og kunnskapsinnhenting

Det har vært gjennomført *Barnetråkk-registreringer* i begge områdene. Barnetråkk er en metode for å registrere barn og unges bruk av uteområder, og slik få økt kunnskap om barns oppfatning av eget nærmiljø, skolevei m.m. (<https://www.barnetrakk.no/hvorfor/>). Da kommuneplanens arealdel (2006–2017) ble vedtatt i bystyret 26. juni 2007, gjorde bystyret samtidig vedtak om at registreringsarbeidet med barn og unges bruk av uteområder skulle følges opp. Barnetråkk har bidratt til økt kunnskap om barnas synspunkter på plankartet. I områdesatsingen er Barnetråkk gjennomført i samarbeid med relevante skoler. I avslutningsfasen er det gjort en oppsummering av de tiltakene som er gjennomført i henhold til Barnetråkk-registreringen, og de fleste tiltakene er gjennomført. Det kan også vises til flere tiltak der ungdom har vært medvirkende, og her kan vi spesielt trekke frem etablering av byrommet «Leitet» der ungdom deltok i hele prosessen fra ide til ferdig konsept (Nordgreen et al., 2018).

Innbyggerundersøkelser ble gjennomført i Ytre Arna og indre Laksevåg i 2014 og gjentatt i 2020, slik at svarene kunne sammenliknes. Spørsmålene handlet blant annet om bruk av møteplasser, nærmiljø, informasjon om tilbud og tjenester, trivsel og tilhørighet blant innbyggere. Spørreskjema ble sendt ut til personer som var 15 år og eldre.

Folkemøter arrangeres årlig og innebærer at områdesatsingen tilrettelegger for en arena der lokal befolkning kan møte politisk myndighet. Bergen kommune har en parlamentarisk styringsmodell, og det er naturlig at byråden for områdesatsingen deltar på disse møtene. Hvis tema som skal opp i folkemøtet går ut over byrådets ansvarsfelt, deltar også den byråden som har ansvar for de relevante fagområder/politikkområder. Dagsorden på folkemøter er organisert slik at det er byråden(e) som ønsker velkommen og orienterer om det som er relevant innenfor sitt ansvarsfelt. Etter presentasjonene er det satt av tid til spørsmål. Deltakernes engasjement og oppslutning varierer fra møte til møte.

Videre i folkemøter er det fagetater som orienterer om oppgaver og fremdrift på sitt fagområde. Tidsrammen for folkemøtene er to timer, og dagsorden er i stor grad bestemt ut fra innspill som kommer fra lokale representanter/beboere og pågående planer for området. Hver innleder oppgir sin kontaktinformasjon, slik at beboere kan ta kontakt i etterkant. Møtene er annonsert bredt og i god tid i forkant. Dette gjøres gjennom kommunetorget, kommunens nettsider, lokalavis, sosiale medier, plakater, og e-post-invitasjoner. Under pandemien har folkemøtene vært arrangert digitalt. Dette er en erfaring som blir tatt med videre, og det vil vurderes fra gang til gang om digitale folkemøter kan være en løsning i kombinasjon med fysiske folkemøter. Dette fordi de digitale folkemøtene ble sett av flere, også i etterkant av møtene.

De to siste folkemøtene i indre Laksevåg og Ytre Arna har vært preget av forberedelse til utfasing av områdesatsingen, og derfor vært en viktig arena for lokalbefolkningen å komme med innspill. Det at byråden/e har vært på møtene og orientert om beslutningen om utfasing har vært et poeng. Folkemøtene har fungert som en viktig forberedelse for lokalmiljøet til tiden etter områdesatsing, og har også vært en arena for nærmiljøet til å knytte kontakt med andre avdelinger i kommunen for fremtiden.

VELKOMMEN TIL

FOLKEMØTE

FOR INDRE LAKSEVÅG

17. MARS 2022, kl. 18-20

Sted: Hølen skole, Hovedinngang A, aulaen, 6. etg.

PROGRAM:

- Velkommen og status for områdesatsingen i indre Laksevåg**
ved byråd for arbeid, sosial og bolig Ruth Grung
- Kulturlivets betydning for lokalsamfunnet i indre Laksevåg**
ved byråd for kultur, mangfold og likestilling Katrine Nødtvedt
- Fremtidens Laksevåg**
ved byråd for klima, miljø og byutvikling Thor Haakon Bakke
- Områdeplan for Laksevågneset**
- Ny lekeplass i Øvre Riplegården**
- Laksevåg bydelsbibliotek**
- Kulturaktiviteter og Hølen som nærmiljøanlegg**
- Om Hølen skole og mulighet for omvisning**

Det blir rom for spørsmål og innspill underveis.

Husbanken

**BERGEN
KOMMUNE**

Figur 11.2 Eksempel på invitasjon til folkemøte i indre Laksevåg mars 2022. Plakat: Torben Blindheim, foto: Linda Nordgreen

Befaringer er en annen metode i verktøykassen. Befaringer skjer i samarbeid med en eller flere fagavdelinger i kommunene og representanter fra lokalbefolkningen. Eksempler på dette har vært i forbindelse med oppgraderingen av Sætreparken i Ytre Arna og etableringen av Håsteinarparken i indre Laksevåg. Poenget med befaringene er at fagfolkene skal dele sin kunnskap med beboere og at lokalbefolkningen får mulighet til å løfte sine behov. Det har også vært eksempler på at fag og interesser i lokalmiljøet kan være uforenelig.

Målet med befaringer er å bidra til felles og økt kunnskap, forståelse, innsikt og oppfatning av et sted eller en sak, og bidra til en bedre kommunikasjon og dialog mellom innbyggerne og kommunen også med hensyn til valg av løsninger. Noen ganger er det interessekonflikter der det kan være vanskelig å få til det som beboere ønsker. Eksempler på dette kan være snarveier, stier eller møteplasser som er helt eller delvis på privat grunn, og der kommunen ikke har anledning til å investere eller sørge for utbedringstiltak. Resultater av befaringer har vært opprustning av skoleveier, parkområder og lekearealer som får nye elementer, og trafikk-sikkerhetstiltak. I forbindelse med utfasingen av arbeidet har befaringer vært benyttet aktivt. Det ble også lagt til rette for vandremøter som ga en ekstra mulighet under pandemien.

Tilstedeværelse og etablering av kontor / «drop-in-senter»: Lokale kontor ble etablert i både indre Laksevåg og Ytre Arna, og har hatt som hensikt å legge til rette for etablering av kontakt og bygge tillit i nærmiljøet. Hensikten med å etablere nærmiljøkontor var å unngå «terskel, kø, og skranke», og bygger på tilgjengelighetsteorien som viser til utfordringer innbyggerne kan stå overfor i møte med offentlige tjenester og i kontakt med kommunen (Schaffer & Wen-hsien, 1975). Det skal ikke være høy terskel for å ta kontakt med kommunen i områdene, og kontorene har også fungert som en form for «drop-in-senter» med en mindre formalisert kontakt enn det som er vanlig i offentlig virksomhet (Hutchinson, 2009b; Økland, 2021, s. 159).

Etablering av kontor har hatt en positiv effekt ved at det viser kommunens tilstedeværelse i områdene. Det har vært faste åpningstider, og dette var særlig viktig i starten for å etablere kontakter og nettverk. Aktuelle tema som ble presentert for koordinatorene var blant annet frustrasjon i forbindelse med russituasjonen i indre Laksevåg, og ulemper med trafikkale utfordringer i Ytre Arna. I tillegg kom det opp andre aktuelle saker av ulik karakter, som utilgjengelige stier og trappeløp, manglende informasjon fra kommunen, behov for fellesarealer og møteplasser, forsøpling og problemer knyttet til rus og kriminalitet.

I forbindelse med pandemien har det vært mindre fysisk tilstedeværelse på kontorene i områdene. Det har vært opprettholdt kontakt med lokalmiljøet via økt bruk av e-post og telefon, deltakelse på utendørs

arrangementer og gjennom digitale møter, når dette har vært mulig (ikke alle har hatt tilgang til digitale plattformer).

I utfasingsperioden har det vært viktig å være tilgjengelig slik at det er mulig for lokalbefolkningen å gi uttrykk for bekymring for at områdesatsingen skal avsluttes og hva som skal skje videre. Disse bekymringene, det vil si innspillene, har vi brakt videre til bystyret gjennom saksfremlegg, og der bystyret i sin behandling av saken gjorde vedtak om at kommunen skal være tydelig til stede, også etter perioden med områdesatsingen.

Arbeidsgrupper ble etablert for gjennomføring av tiltak. Rekruttering til gruppene skjedde gjennom etablerte kontakter fra folkemøter og deltakelse på diverse arrangementer (kulturdager, markedsdager med mer). Arbeidsgruppene har fungert som en arena der personer engasjerer seg til felles innsats på en eller flere viktige saker, og slik sett vært viktig for mobilisering av kreftene i områdene. Dette gjelder for enkeltstående prosjekter (som for eksempel nye skoler), men noen har også deltatt i arbeidsgrupper over flere år med mer langsiktige perspektiv. Dette har handlet om å gi innspill til inngripende planer, samarbeidsprosjekt med kommunen, utbedring og oppgradering av parkområder og møte- og lekeplasser. Arbeidsgruppene består av representanter fra lokalbefolkningen, lokale organisasjoner, frivillige og ildsjeler.

Det er ulike måter å arbeide sammen med lokalsamfunnet på. I Ytre Arna har arbeidsgrupper vært etablert som utvalg- og ad hoc-grupper for å arbeide med konkrete prosjekter og ulike tema. I avslutningsfasen har arbeidet med *community organization* blitt ytterligere vektlagt for å styrke den sosiale bærekraften i området og stabilisere interessene i lokalmiljøet. Dette har handlet om å invitere til jevnlig møter og etablere samarbeidsarenaer i nærmiljøet for å styrke den kollektive mobiliseringen for fremtiden. Hensikten er blant annet at nærmiljøet skal kunne stå opp for egne interesser og kunne stille krav til kommunen om økt tilstedeværelse etter at områdesatsingen er faset ut. *Community organization* er en måte å stabilisere lokalmiljøet på.

I indre Laksevåg er det etablert grupper som jobber med ulike tema som fysisk miljø, omdømme og oppvekst. Disse gruppene har hatt møter etter behov og ønsker innad i gruppene. Representanter fra hver av disse gruppene har så dannet en koordineringsgruppe

med regelmessig møtefrekvens med koordinator for områdesatsingen. Koordineringsgruppen har bidratt til å binde sammen ulike interesser på tvers, og på den måten bidratt til stabilitet og gitt grunnlag for *community organization*, som også blir viktig for fremtiden.

Fokusgrupper har vært særlig benyttet som metode i arbeidet med å fase ut områdesatsingen. Fokusgruppene var nøye planlagt i forkant, ved at en skriftlig plan for medvirkning ble forelagt ansvarlig byråd som sluttet seg til foreslått plan for gjennomføring. Dette i tråd med bystyrets vedtak om avslutning av områdesatsingen i indre Laksevåg og Ytre Arna, der det ble vektlagt at utfasing skal skje med medvirkning fra lokalbefolkningen (Bergen kommune, 2021b).

Fokusgrupper er en metode som brukes for å belyse et tema inngående. Halkier (2010) skriver at fokusgrupper er egnet til å produsere data om sosiale gruppers fortolkninger, samhandling og normer. Formålet med intervju i våre fokusgrupper var å gi mulighet for dialog rundt relevante problemstillinger, informasjon og utvikling. Dette fordi lokale organisasjoner og ildsjeler har en betydningsfull rolle for en bærekraftig utvikling i områdene. Et mål med å samle dialogen i fokusgrupper i en avsluttende fase, har handlet om å opprettholde og styrke nettverk og samhandling mellom organisasjoner og ressurspersoner, også etter at områdesatsingen avsluttes. På denne måten bidrar man til å styrke handlekraften og den sosiale kapitalen i områdene (Sudmann & Henriksbø, 2011; Lund, 2014).

I både indre Laksevåg og Ytre Arna ble det gjennomført fokusgruppeintervju med mål om å sikre lokal forankring og bred involvering av nærmiljøet. Invitasjon til fokusgruppedeltakelse ble annonsert på folkemøte, i etablerte nettverk, på kommunens nettsider og i sosiale medier. En bredde av aktører ble invitert til deltakelse, herunder beboere, ildsjeler, representanter for ulike lag og organisasjoner og aktuelle fra næringslivet. De som deltok i fokusgruppene var langt på vei de samme som deltok på etablerte arenaer og andre nettverk i regi av områdesatsingen. I tillegg til etablerte aktører var det nye aktører/organisasjoner i nærmiljøet som meldte sin interesse. I Ytre Arna ble det også satt ned et eget fokusgruppemøte med næringsaktørene i området for å bidra til at næringsinteresser er ivaretatt i et langsiktig perspektiv.

De fleste som ble invitert deltok. De som ikke kunne delta ble invitert til å komme med innspill. Tema var å sikre at områdene blir godt ivare tatt etter at områdesatsingen avsluttes. Det var forberedt tre sentrale spørsmål til gruppene:

1. Hva er dine erfaringer med områdesatsing, og hva blir viktig at områdesatsingen gjennomfører i den gjenstående perioden?
2. Hva forventes av kommunen etter 2022?
3. Hvordan kan lokale krefter/nærmiljøet samarbeide og være et viktig talerør underveis i et fremtidsperspektiv?

I gruppemøtene ble det lagt vekt på at alle deltakerne ble spurt om sin mening. Fokusgruppene ble organisert med en innledning fra koordinator for å sette kontekst for gruppeintervjuene. Covid-19 gjorde at de fleste møtene måtte gjennomføres digitalt. Intervjuene i fokusgruppene ble gjennomført med bruk av digitale verktøy, og prosessen var transparent slik at alle som deltok i gruppeintervjuene kunne se hva som ble notert og kunne komme med korrigeringer og tilleggsopplysninger. Det ble benyttet et digitalt tavlesystem, og det ble presisert at det var mulig å komme med innspill hvis noe var glemt. Oppsummeringer fra fokusgruppene ble sendt ut til deltakerne i etterkant (Bergen kommune, 2021b).

Hovedfunn fra disse møtene viste blant annet viktigheten av og behovet for en koordinatorrolle i begge områdene. Det kom tydelig frem at kommunen må sikre forsvarlig drift og vedlikehold av eksisterende og nye ute- og fellesområder. I møtene ble det pekt på behov for økonomisk støtte/tilskudd til lokale initiativ og behov, også etter at områdesatsingen avsluttes. Det ble i tillegg trukket frem viktigheten av tilgjengelige kontakter i kommunen, opprettholdelse og forsterking av tjenestetilbud og god informasjon om lokale forhold.

I etterkant av fokusgruppemøtene ble det, på denne bakgrunn, gjennomført møter internt i kommunen med alle byrådsavdelingene og relevante underavdelinger. Møtene ble gjennomført digitalt. Målet var å ha dialog om utfasingen, arbeidet med utredningen, og hvilke utfordringer kommunen har i områdene etter områdesatsingen (Bergen kommune,

2021b, s. 11). Sentrale spørsmål var hva som skal videreføres og hvilke tjenester som skal videreføres og forsterkes etter 2022. Dette med referanse til det som kom frem i fokusgruppene.

Kollektiv mobilisering i forbindelse med utfasing

I utfasingen av områdesatsing i indre Laksevåg og Ytre Arna har det vært benyttet ulike arbeidsmetoder for samhandling og medvirkning fra verktøykassen. Noen av arbeidsmetodene har vært benyttet gjennom hele områdesatsingsperioden, mens fokusgrupper har vært valgt som et nyttig verktøy i utfasingsarbeidet.

Bystyret i Bergen har i forbindelse med utfasing av områdesatsing vært opptatt av at kommunen skal opprettholde vellykkede tiltak, vedlikeholde fysisk infrastruktur og videreføre de positive tiltakene til områdesatsingen i kommunens ordinære drift (Bergen kommune, 2021b, s. 9). Samtidig er det viktig at man gjennom utfasingen bidrar til at de lokale aktørenes roller blir ytterligere styrket gjennom bevisstgjøring og betydningen av egen innsats i lokalmiljøet.

Twelvetrees (2002, s. 54–57) kaller dette for *community capacity building*, som innebærer at lokale lag og organisasjoner styrker sin rolle og sine ferdigheter til å kunne involvere seg i prosjekter, planer og samarbeid på vegne av sitt lokalsamfunn/nærmiljø. En profesjonell aktør, her kommunen, kan drive frem prosesser som styrker nærmiljøet og bygger kapasitet, og som gjør nærmiljøet mer selvstendig og i stand til å kunne ta opp saker som er viktig for dem og få påvirkningskraft (Skinner, 1997, i Twelvetrees, 2002, s. 55). Det er nettopp det som har vært ønsket når vi har arbeidet med utfasingen, og det jobbes internt i kommunen konkret med hvordan deler av koordineringsrollen skal bli ivaretatt for å opprettholde og styrke kapasiteten i lokalmiljøet.

I perioden med områdesatsing i indre Laksevåg og Ytre Arna har det vært viktig å involvere lokale innbyggere og organisasjoner for å identifisere mål og innsatsområder. Målene som er oppnådd i begge områdene er et resultat av godt samarbeid med nærmiljøet og de arbeidsmetoder for samhandling og medvirkning som er valgt i områdesatsingen. Metodene er valgt i den hensikt å styrke den kollektive kapasiteten/handlekraften,

og forberede kommunen til å ha ressurser, tid og kompetanse til å møte disse initiativene.

Minkler og Wallerstein (2012, s. 35) definerer *community capacity* som beskrivelser av lokalsamfunn som påvirker evnen til å identifisere, mobilisere og adressere problemer. Vår erfaring er at over tid, og når kommunen løser oppgaver i samarbeid med beboere, blir resultatet mer effektivt. «Den vet best hvor skoen trykker, den som har den på», er et godt brukt uttrykk. Det er vår oppfatning at det metodiske arbeidet for medvirkning og etablering av fellesskap har lagt et godt grunnlag for også å utvikle sosial kapital i satsingsområdene. Det har, som tidligere nevnt, vært sentralt å gjøre mer enn å tilrettelegge for at mennesker møtes. I prosessen med gjennomføring av fokusgruppene gjorde samhandlingen det mulig å lytte til hverandres forståelse, utsagn og innspill knyttet til lokale forhold. Både underveis i disse møtene, og i etterkant av møtene, ble nye nettverk og kontakter etablert.

Med referanse til Twelvetrees (2002, s. 50) er det tre måter å trekke seg ut av nærmiljøarbeid. Bergen kommune har gjennom etablering av koordinatorrollen, tilstedeværelse/kontor, befaringer og jevnlig arbeidsgrupper hatt en *intensiv rolle* i nærmiljøet i indre Laksevåg og Ytre Arna siden 2012. Som tidligere vist til understreker Twelvetrees betydningen av å ikke trekke innsatsen helt ut, særlig i utsatte områder (Twelvetrees, 2002, s. 49), fordi dette vil kunne få negativ innvirkning på innsats / oppnådde resultater for lokalbefolkningen. Det er derfor en av anbefalingene at overgangen blir «å trekke seg tilbake fra en intensiv rolle til en mer 'betjenende' rolle» (Twelvetrees, 2002, s. 50). Et bærekraftig lokalmiljø bestående av sterke lokale lag og organisasjoner, samt en forsterkning av andre kommunale tjenester, er viktig når kommunen avslutter satsingsprogrammet i disse områdene. Dette har vært hovedmål for arbeidet med utfasing av områdesatsingen i Ytre Arna og indre Laksevåg.

Oppsummering

I dette kapittelet har vi gjort rede for Bergen kommunes områdesatsing i to av fem definerte levekårssoner, indre Laksevåg og Ytre Arna. Vi har vist hvordan områdesatsingens metodikk er anvendt i de to områdene

(verktøykassen). Valgte metoder er også presentert teoretisk, og vi har gjort rede for noen av resultatene og gjennomførte tiltak i samarbeid med lokalbefolkningen. Ut fra de tiltakene og prosjektene som er oppsummert gjennom vårt arbeid, og uttalelser fra lokale aktører og gjennom medier, registrerer vi et mer bærekraftig lokalsamfunn gjennom medvirkning og kollektiv mobilisering i programperioden. Bærekraft har vært et viktig mål, først og fremst for å styrke lokalmiljøene vi har arbeidet i, men også i lys av FNs bærekraftsmål.

Det har vært vår intensjon at dette kapittelet skal bidra til metodeutvikling og gi inspirasjon til andre som arbeider med områdesatsing, eller lokalt forankrede prosjekter. Det er alltid krevende å avslutte et lokalsamfunnsarbeid der mange er involvert, og vi håper med dette at vi ved å dele erfaringer kan gi et bidrag til arbeidsfeltet områdesatsing.

Referanser

- Asplund, J. (1972). *Sociologiska teorier*. Almgvist & Wiksell.
- Bergen kommune. (2012). *Områdesatsing i Bergen kommune*. Byrådssak 319/12.
- Bergen kommune. (2015). *Bergen 2030. Kommuneplanens samfunnsdel*. Bergen kommune.
- Bergen kommune. (2019). *Folkehelseoversikt – levekår og helse i Bergen 2019*. Bergen kommune.
- Bergen kommune. (2020). *Status for Bergen kommune arbeid med bærekraftsmålene. Voluntary Local Review*. <https://www.bergen.kommune.no/politikere-utvalg/api/fil/3686556/Status-for-Bergen-kommunes-arbeid-med-baerekraftsmalene>
- Bergen kommune. (2021a). *Plan for områdesatsing 2020–2024*. Bystyresak 7/21. <https://www.bergen.kommune.no/politikere-utvalg/api/fil/3675346/Plandokument-plan-for-omradesatsing-2020-2024>
- Bergen kommune. (2021b). *Avslutning av områdesatsing i indre Laksevåg og Ytre Arna*. Bystyresak 356/21. <https://www.bergen.kommune.no/politikere-utvalg/api/fil/bk360/4711015/Framstilling-Avslutning-av-omradesatsing-i-indre-Laksevag-og-Ytre-Arna-FN>. (2021, 21. oktober).
- FN. (2021, 21. oktober). *FNs bærekraftsmål*. <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>
- Garsjø, O. (1992). *Folk imellom: Nærmiljøarbeid som forebyggende sosial prosess*. Tano.
- Halkier, B. (2010). *Fokusgrupper*. Gyldendal forlag.
- Hutchinson, G. S. (2009a). *Samfunnsarbeid i sosialt arbeid* (2. utg.). Gyldendal forlag.

- Hutchinson, G. S. (2009b). *Community work in the Nordic countries – new trends*. Universitetsforlaget.
- Ife, J. & Tesoriero, F. (2006). *Community development – community-based alternatives in an age of globalisation* (3. utg.). Pearson Education Australia.
- Ledwith, M. (2006). *Community development – a critical approach*. The Policy Press.
- Lund, P. Ø. (2014). *Innsats i utsatte byområder – erfaringer fra Groruddalsatsingen*. Oslo kommune.
- Lønning, D. J. (2014). *Dialogbasert utvikling. Manual for lokalt mobiliseringsarbeid og demokratifornyning*. Jæren forlaget.
- Minkler, M. & Wallerstein, N. (2012). Improving health through community organization and community building. I M. Minkler (Red.), *Community organizing and community building for health and welfare* (3. utg., kap. 3). Rutgers University Press. <https://doi.org/10.36019/9780813553146>
- Meld. St. 40. (2020–2021). *Mål med mening – Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030*. Kommunal- og distriktsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-40-20202021/id2862554/>
- Nordgreen, L., Økland, M. A., Henriksbø, K. & Sudmann, T. T. (2018). Negotiating obstacles in the making of a parkour site at Leitet – children and young people's participation in area development. *Community Development Journal*, 53(3), 424–445. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsy019>
- Putnam, R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Respons Analyse. (2020). Innbyggerundersøkelse i Indre Laksevåg 2020. Hentet 27. juni 2022 fra <https://www.bergen.kommune.no/api/rest/filer/V110354>
- Respons Analyse. (2020). Innbyggerundersøkelse i Ytre Arna 2020. Hentet 27. juni 2022 fra <https://www.bergen.kommune.no/api/rest/filer/V110363>
- Schaffer, B. B. & Wen-hsien, H. (1975). Distribution and the theory of access. *Development and Change*, 6(2), 13–36. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.1975.tb00674.x>
- Segaard, S. B. & Wollebæk, D. (2011). *Sosial kapital i Norge*. Cappelen Damm.
- Sivesind, K. H. (2016). *Mot en ny skandinavisk velferdsmodell? Konsekvenser av ideell, kommersiell og offentlig tjenesteyting for aktivt medborgerskap*. Institutt for samfunnsforskning.
- Sudmann, T. & Henriksbø, K. (2011). Kollektiv handling skaper endring. *Fontene*, 12, 50–56.
- Twelvetrees, A. (2002). *Community work*. Palgrave Macmillian.
- Ulfrstad, L.-M. (2011). *Velferd og bolig om boligsosialt (sam-)arbeid*. Kommuneforlaget.
- Økland, M. A. (2021). *Samfunnsarbeid og boligsosialt arbeid: En erfaringsamling med fokus på strategier og virkemidler*. Fagbokforlaget.